

5. Центр “Розвиток КСВ”. URL: <https://csr-ukraine.org/>

6. Пучкова С.І. Напрями реалізації соціальної відповідальності бізнесу в умовах воєнного стану. Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2023 року). Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023. С. 62-66.

7. Владимир О., Бажанова Н. Суспільні виклики та соціальна відповідальність бізнесу у час війни. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 2 (27). С. 45-62.

3.6. Доходи сільського населення як індикатор розвитку соціально-економічної системи

Пасічник Ю. В.,

доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
соціально-економічного розвитку сільських територій,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Генеалогія теоретичних конструкцій доходів населення

Поступальний розвиток України у першій чверті ХХІ ст. характеризується не лише складною військовою ситуацією, але і перманентним пошуком власного шляху успільного розвитку, який би сприяв забезпеченню добробуту населення. У цьому контексті подамо у хронологічному порядку висловлювання наших українських світочів. Ще Т. Шевченко у 1860 р. поставив суто ментальне для українців запитання:

«І день іде, і ніч іде,
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки ?» [43, с. 438].

Про роль письменників і науковців у розбудові української держави влучно висловився у 1891 р. М. Драгоманов у праці «Чудацькі думки про українську національну справу: «...українське письменство і наука про Україну мусять перш всього обновились, приставши до тих методів і напрямків, котрі тепер творять силу письменського й наукового пошуку в Європі й Америці й котрі найтісніше зв'язані з теперішнім всесвітнім громадським рухом: культурним, політичним і соціальним» [10].

Пошук власного шляху, з врахуванням тодішньої ситуації, пропонував також І. Франко у 1905 р. «Перед українською інтелігенцією відкриється тепер, при свобідніших формах життя в Росії, величезна дійова задача – витворити з

величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшім темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися» [40, с. 438].

Мудра думка щодо власного шляху розвитку була висловлена М. Грушевським у 1918 р. у праці «На порозі нової України: гадки і мрії», яка розкриває споконвічне притаманне українцям бажання: «Українське життя повинно насамперед «знайти себе», з'сувати свої можливості, завдання й інтереси, брати для себе все, що може бути корисним» [8]. У цій же праці він визначив напрям дії щодо процвітаючої України: «Мусимо згуртуватися коло своєї мети всі, скільки є свідомих і відданих інтересам нашої батьківщини. Збиратися в тісну й компактну фалангу, відложивши всі партійні й групові різниці, всі міркування про партійні вигоди й інтереси» [8].

Відсутність професіоналів, особливо у сфері державного управління, відчув гетьман України Павло Скоропадський, прийшовши до влади 29 квітня 1918 р. Державний апарат, який дістався йому від Центральної Ради, він охарактеризував так: «У Центральних державних інституціях був повний хаос і ніде не було жодної надії, щоб правильна робота могла налагодитись, бо це були швидше не державні інституції, а партійні «ячейки», зложені з людей здебільшого малоосвічених і зовсім недосвідчених в тих справах, які їм були доручені» [15, с. 97].

Пошук шляхів подальшого розвитку України, зокрема і забезпечення добробуту населення, з використанням методологічних підходів вже у період чергової незалежності Україні наприкінці ХХ ст., а саме у 1995 р. продовжив відомий український учений у галузі політології та філософії Ю. Римаренко: «Хвацькій хвилі історичних «відкриттів» та поверхневих безапеляційних тлумачень, агресивній некомпетентності важливо протиставити професіоналізм, ділетантству – об'єктивний, прискіпливий науковий аналіз суспільних явищ і подій» [34, с. 253]. Він же, солідаризуючись із своїми історичними однодумцями, висловив таку тезу: «...життя потребує вироблення нових підходів до організації суспільного життя країни в плані переосмислення нової суті етнонаціональної політики з урахуванням регіонально-територіального виміру» [34, с. 258-259].

Продовжуючи дискусію щодо ролі фахівців у розбудові країни, подамо погляд відомого економіста І. Лукінова, який він оприлюднив у 1997 р.: «Економіка України досягне сучасного світового рівня лише тоді, коли всі її

ланки очолять фахівці-професіонали з глибокими знаннями проблем відтворення і ринку – не тільки внутрішнього, але й зовнішнього, коли вони розмовлятимуть з своїми закордонними колегами однією професійною мовою, знаходитимуть з ними спільні економічні інтереси, зможуть бути конкурентоздатними у своїх економічних і організаційно-управлінських діях» [18, с.76]. Дещо пізніше, вже у 2001 р., як патріот своєї країни, він зазначив: «Для виведення народного господарства країни з кризового стану важливе значення має формування української науково-обґрунтованої доктрини і концепції її економічного розвитку, яку нашим ученим спільно з практичними працівниками належить якомога швидше розробити власними зусиллями, не чекаючи, коли це зроблять західні «радники і консультанти». При її розробці, безумовно необхідно враховувати позитивний світовий досвід в управлінні розвитком економіки» [19, с. 7].

Подібну думку щодо затребуваності та можливостей українських учених висловив В. Андрущенко у 2000 р.: «Ученим молодій українській держави одним складно здійснювати дослідження із всього спектра фінансових знань, та й намагання охопити все було б прикладом примітивного й неефективного наукового провінціалізму. Разом з тим користуватися надбаннями світової фінансової думки – ще не привід для уникнення участі в наукових дослідженнях на національному рівні. Проте, автор керується переконанням, що світло західної науки не повинно засліплювати нас ледве не до повної самозневаги, некритичного застосування її рецептів. Прислухаючись до чужих думок, варто все ж не доходити до інтелектуального самозречення» [4, с. 7].

Досліджуючи суспільні проблеми, українські науковці, насамперед, мають проявляти, крім високої професійності, відчуття національної гідності, патріотизму, духовності, взаємоповаги, про що аргументовано висловились В. Федосов та П. Юхименко у 2012 р: «Про здобутки українських учених – представників вітчизняної фінансової науки XIX - початку XX ст. можна писати цілі томи. Втім, як уже наголошувалося, більшість їхніх праць, піонерних у дослідженні цілого ряду проблем фінансової науки, забуті нащадками, їх не знають та не вивчають, а авторів не шанують і нині. Сучасним дослідникам не варто забувати: хоч би яким новим є напрям наукового дослідження, воно завжди історичне. На жаль, цей концептуально-історичний аспект стосовно багатьох піонерних наукових здобутків наших попередників. Теорія та історія фінансів різного періоду не береться до уваги через їх незнання, водночас безмірно цитуються твори зарубіжних дослідників. Це сприяє сходженню останніх на економічний Олімп, у т. ч. за рахунок здобутків вітчизняних економістів-фінансистів» [38, с. 29-20].

В. Опарін, В. Федосов та П. Юхименко у 2015 р. висловили свою позицію щодо безперервності руху наукової думки та використання сприйнятливих здобутків минулого при реформуванні теперішніх теоретичних підходів: «Переосмислення багатого минулого має велике значення для точного й глибокого розуміння витоків національної економіки та фінансів, оцінки й успішного використання нагромадженого досвіду реформування, визнання багатоваріантності та альтернативності розвитку на будь-якому його етапі. Формування й еволюція самобутньої фінансової науки з урахуванням національних особливостей вимагає осмислення наукових традицій, щоб оцінити можливість їх продовження в сучасних дослідженнях» [25, с. 20-21]. У цьому контексті вони солідаризуються із підходом видатного представника української фінансової науки І. Тарасова, який ще у 1883 р. зазначив, що саме такий підхід «...дає можливість не лише пояснити сутність сучасного, а й на основі сучасного до певної міри передбачити майбутнє» [37, с. 27].

Оцінюючи подані погляди українських дослідників літературного, філософського, історичного, економічного, зокрема фінансового напрямів щодо розвитку України у генеалогічному викладенні, а також враховуючи теперішні реалії, зробимо такі узагальнення:

протягом останніх століть, починаючи із Т. Шевченка і до теперішніх часів, простежується споконвічне бажання українського народу будувати вільну незалежну могутню, в економічному розумінні, Україну, проте це бажання, як свідчать сучасні реалії, поки що у досконалому вигляді не реалізовано;

вагома роль у досягненні процвітання та суспільного розвитку України надається ученим, передусім, економічного профілю;

науковці, які формують напрями суспільного розвитку, зокрема економічного із розробкою теоретичних конструкцій, передусім, повинні бути професіоналами, зокрема із здатністю формувати ефективні концепції, моделі, механізми тощо;

учені повинні відповідати таким особистим якостям, як чуйність, порядність, патріотичність, толерантність до поглядів інших учених, здатність до сприйняття нового, критичності мислення, почуття власної гідності;

теоретико-методологічним підґрунтям розробки нових напрямів суспільного, зокрема економічного розвитку має бути знання та практичне застосування доробку як наших дослідників, зокрема і минулого, так і зарубіжного;

принагідно зауважимо, що протягом, принаймні, останніх десяти років в Україні сформувалась нова плеяда різних напрямів, яка потенційно здатна

розробляти та впроваджувати як теоретичні, так і практичні розробки, які направлені на подальший розвиток України.

Візьмемо до уваги, що подальший розвиток України буде визначатись євроінтеграційними процесами, які активізувались після 23 червня 2022 року, коли Європейська рада надала Україні статус кандидата в члени ЄС. Це зумовлює формування нових соціально-економічних відносин, які мають визначити принципово новий суспільний устрій. У цьому контексті вагомим індикатором досконалості такого устрою є добробут населення, який включає як основну складову доходи населення, в тому числі і сільського. Саме сільське населення традиційно було основним носієм ментальності українського народу, і якщо врахувати, що станом на 1 січня 2023 р. чисельність цього населення складало 12,5 млн осіб, або 30,3 %, від населення України, яке проживало у 881 селищі міського типу та 28369 сільських населених пунктах, стає очевидним, що відповідний рівень його доходів є також ваговою складовою доходів всього населення країни, а тому є доцільним з'ясування сприйнятливих українських та зарубіжних теоретичних конструкцій щодо теорій добробуту, зокрема доходів населення.

Визначаючи зародження теоретичних положень щодо доходів, І. Лютий та Т. Моташко зауважують: «Цілісну систему поглядів на проблему доходів вперше було сформовано представниками класичної політичної економії. А. Сміт і Д. Рікардо зазначали, що первинне джерело доходів існує в різних сферах виробництва. Проблема доходів і їх розподілу вони пов'язували з теорією вартості. Учені запропонували трудову теорію вартості, згідно з якою основою цін і кінцевим джерелом доходів є затрати праці в процесі виробництва. Ж.-Б. Сей і його прихильники пов'язували походження доходу з функціонуванням відповідних факторів виробництва. Праця, земля і капітал, на їхню думку, є основним джерелом доходів суспільства: заробітної плати, ренти та прибутку [20, с. 60].

Оцінюючи становлення цих теоретичних конструкцій у теперішніх реаліях О. Колядич констатує: «Уже на початку ХХІ ст., нові виклики (насамперед, світова криза 2008 року) почали руйнувати й «жорстке ядро» теорії добробуту. Вчені на сьогодні не спроможні знайти ефективні шляхи вирішення соціальних проблем у більшості країн. Багато у чому саме ця причина скидає у глибоку прірву економічну теорію у першій третині ХХІ століття. У сучасному трактуванні, національний добробут характеризується не як матеріальне багатство, а як складна, циклічно функціонуюча система, що охоплює процеси відтворення та інноваційної динаміки, якісні антропосоціальні ресурси, що створюють стимули стійкого та ефективного

економічного розвитку. Більшість сучасних авторів орієнтуються на три концептуальні вектори, які на початку XXI столітті сприяють зміні «жорсткого ядра» теорії добробуту:

розширення досліджуваного кола потреб людини, що визначають національний добробут через зростання уваги до нематеріальних потреб;

виокремлення внеску життєдіяльній компоненти в підвищення добробуту людей через поєднання у єдине ціле. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку елементів способу життя, людського і соціального капіталу, якості населення та ін.;

орієнтація стратегії підвищення національного добробуту і подолання бідності на розширену, в порівнянні з традиційним «ресурсно-цільовим» фундаментом, найновішу концептуальну платформу економічного розвитку – соціоеколого-економічну, яка передбачає не лише зростання рівня доходу, а й розширення людського вибору на охорону здоров'я, освіти, економічної та суспільної діяльності» [14, с. 91-92].

З використанням наукового доробку Ю. Радіонова [33], О. Поповича, Н. Діденко [29] та інших узагальнимо такі основні теорії щодо доходів населення.

Теорія людського капіталу.

Ця теорія передбачає, що професійні навички, завершена освіта та постійне навчання сприяють продуктивності та підвищують рівень заробітку працюючих. Допускається, що інвестиції в людський капітал, зокрема освіта, з часом підвищують спроможність людей отримувати вищі доходи.

Структуралістична теорія.

Обумовлює роль економічних структур, інститутів і системних чинників у визначенні рівня доходу. Концентрує увагу на особливій ролі соціальної та економічної політики, ринкових структур, праці та участі влади на визначенні рівня доходів.

Теорія ренти.

Рента виникає, коли окремі особи або групи намагаються отримувати дохід, не створюючи нових багатств. Допускається, що окремі люди можуть використовувати свою економічну чи політичну владу для отримання економічної ренти, що формує нерівність доходів.

Неокласична теорія.

Стверджується, що люди роблять власний вибір раціонального характеру, щоб максимізувати свою корисність, і цей вибір на ринку праці фокусується в їхніх рішеннях. Обсяги доходів обумовлюються взаємодією попиту та пропозиції на робочу силу з врахуванням таких чинників, як освіта, навички та

ринкові умови.

Інституційна теорія.

Обґрунтовує вплив суспільних інститутів, зокрема правової системи, щодо регулювання ринку праці. Акцентується увага на ролі соціальних норм у розподілі доходу. Ці інституції створюють правила та структури, в яких відбуваються економічні операції, і впливають на отримання частку доходу.

Класична теорія доходів.

Основні положення передбачають, що ринкова економіка регулюється без будь-якого зовнішнього втручання і формує оптимальний розподіл ресурсів та доходів. Внутрішні процеси визначають з інтереси працівників, рівень доходу, зокрема заробітної плати.

Кейнсіанська теорія доходів.

Запропонована Джоном Мейнардом Кейнсом, яка передбачає важливість урядового втручання в економіку. Обумовлює роль органів влади у впливі на загальний рівень економічної активності, зокрема, на рівень зайнятості а також доходів населення.

Теорія мобільності доходу.

Визначено здатність працівників підніматися вгору або рухатися вниз по рівню доходу протягом трудової активності. Досліджуються такі чинники, як соціальна мобільність, доступ до можливостей і роль меритократії щодо того, чи можуть працівники покращувати своє економічне положення.

Глобалізація і теорія торгівлі.

Аналізується вплив глобалізації та міжнародної торгівлі на розподіл доходу. Це обумовлено тим, що глобальна економічна інтеграція може впливати на рівень заробітної плати та можливостей працевлаштування в різних секторах, формуючи нерівність доходів усередині окремої країни та між країнами.

Теорії політичної економії.

Сукупність цих теорій досліджують взаємини між політичними та економічними структурами. Обумовлюється, що економічна політика формується діями органів влади, що впливає на розподіл доходів. Це передбачає обговорення політики оподаткування, програм соціального забезпечення та ролі уряду у формуванні економічних результатів.

Маржинальна теорія корисності.

Ця теорія була розвинута Карлом Менгером, і її суть полягає в тому, що вартість товару або послуги визначається його маржинальною корисністю. Люди схильні максимізувати свою корисність, розподіляючи свій дохід так, щоб забезпечити максимальну задоволеність.

Теорія справедливого доходу.

Адам Сміт та Джон Роузвотер висловили думки про справедливий розподіл доходу, суть яких полягає в тому, що суспільство має бути організоване так, щоб кожен його учасник отримував справедливу частину валового національного продукту.

Оцінюючи сучасні теоретичні конструкції доходів населення М. Небава зауважує: «Різноманітні напрямки економічної теорії по-різному пояснюють джерела доходів, але єдині в тому, що кожний виробничий чинник пов'язаний із певним доходом, що дає можливість інтегрувати різноманітні уявлення. Тракткування основних проблем теорії доходів у сучасних умовах значно відрізняється від уявлень минулого. Ріст національного добробуту і створення систем соціального регулювання значно згладжують проблеми класового протистояння. Проте аналіз співвідношення долей праці і капіталу в сукупних доходах признається загальнозначущим і широко використовується в сучасному економічному аналізі» [24].

Крім цих теоретичних оцінок, доходи населення характеризуються іншими критеріями. Так, ООН рекомендує сукупність показників рівня життя, які включають характеристик умов життя із 12 груп показників.

1. Народжуваність, смертність і інші демографічні характеристики.
2. Санітарно-гігієнічні умови життя.
3. Споживання продовольчих товарів.
4. Житлові умови.
5. Освіта і культура.
6. Умови праці і зайнятість.
7. Доходи і витрати населення.
8. Вартість життя і споживчі ціни.
9. Транспортні засоби.
10. Організація відпочинку.
11. Соціальне забезпечення.
12. Свобода людини [24].

Також для визначення рівня життя, зокрема доходів на практиці використовують окремі підходи та коефіцієнти.

Персональний розподіл доходів може відрізняється значною нерівномірністю, яку виміряти можна згідно методології Парето-Лоренца-Джінні. В. Парето базуючись на фактичних даних про розподіл доходів сформулював закон, названий його ім'ям, відповідно до якого між рівнем доходів і числом їхніх одержувачів існує обернена залежність, або ж персональний розподіл доходів стійко нерівномірний, причому рівень

нерівномірності в розподілі доходів – коефіцієнт Джінні-Парето – у різних країнах приблизно однаковий.

У концепції Парето диференціація доходів характеризується як величина, яка є незмінною і незалежною від соціальних і політичних чинників.

Для аналізу диференціації доходів використовується децильний коефіцієнт. Для цього виокремлюються дві крайні доходні групи населення, кожна з яких складає 10% від загальної кількості сімей. В першу групу включаються сім'ї з найбільшим середнім доходом в розрахунку на одну людину, а в другу – з найменшим доходом. Відношення показників доходу першої групи до другої показує, наскільки диференційовані доходи в країні. Макроекономічний аналіз свідчить, що допустимий ступінь диференціації доходів не повинен перевищувати 5-7 разів.

Рівень прожиткового мінімуму залежить від соціально-економічних чинників і більш рухомий ніж поріг бідності. Поріг бідності, як показує досвід, не відбиває росту споживання, збільшуючись за рахунок росту цін. Кількісна оцінка порогу бідності здійснюється на основі даних про вартість продуктів харчування, виходячи з раціональних норм споживання і частки витрат на харчування в сімейних бюджетах [24].

Зважаючи на актуальність цієї тематики, науковці розлого висвітлюють відповідні проблеми, теоретичні конструкції тощо у своїх публікаціях. Серед зарубіжних науковців доцільно виокремити американців Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона, які здійснили спробу віднайти відповідь на питання: чому нації занепадають та знайти витоки багатства та бідності в різних економічних системах [3] а також Ф. Агійона та Дж. Уїльямсона які досліджували зв'язок між економічним зростанням, нерівністю та глобалізацією [1]. Французькі науковці Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Ф. П'єр вбачають глобалізацію суспільних відносин однією із причин соціально-економічного суспільного хаосу, зокрема бідності та нерівності [21]. Динаміку сільської зайнятості у Нідерландах досліджував С. Костер та ін. [45]. Щодо сільських територій в Італії, Дж. Мауро зауважує: «Саме маргінальні та сільські території відчувають сильний демографічний спад на користь міських контекстів та історично більш привабливих регіонів прибережної смуги або інфраструктурних коридорів. Від Східної Європи до Далекого Сходу міграційний напрямок «село-місто» модифікує консолідовані територіальні структури, жорстко визначені економічним програмуванням і функціональним плануванням» [44].

Із українських науковців активно досліджують проблеми доходів, зокрема і сільського населення Е. Лібанова [17], Н. Патики, О. Нартюк [26], О. Поплавська, О. Шевчук [28], М. Пітюлич [27], О. Фоміна, Н. Гоголева [39],

та інші. Водночас, як слушно зауважують А. Колот та О. Герасименко: «Історія вчить: нерівність, яка переходить допустиму межу, рано чи пізно призводить до катаклізмів, революцій, бунтів, неконтрольованої міграції, терактів, відкритих та латентних війн тощо» [13 с. 80].

Принагідно зазначимо, що зважаючи на особливу актуальність дослідження доходів населення, в тому числі і сільського, функціонує розлога світова баз даних для дослідження цього явища. Це сприяє висвітленню комплексної економічної політики науковцями, органами влади, журналістами а також та активною громадськістю. Це такі бази даних: PovcalNet Світового банку; Люксембурзьке дослідження доходів (LIS); Соціально-економічна база даних Латинської Америки та Карибського басейну (SEDLAC); база даних розподілу доходів ОЕСР (IDD). Також є і інші джерела інформації, які поєднують зазначені бази даних для збільшення охоплення, зокрема Світова група розподілу доходів (LM-WPID) та Стандартна база даних про нерівність світових доходів (SWIID). Також виокремимо Світову базу даних про нерівність доходів (WIID), яку формує Організація Об'єднаних Націй, і яка складається з майже вичерпного переліку всіх первинних баз даних та окремих дослідницьких ініціатив, з детальною інформацією про використовувані концепції [46].

Беручи до уваги, нові суспільні умови, які поступово формуються в Україні, розробимо теоретичні положення подальшого підвищення рівня доходів мешканців сільських територій, які базуються на таких принципах.

1. Пріоритетна орієнтація на соціальні стандарти, які діють в країнах Європейського Союзу.
2. При формуванні та впровадженні нормативних актів соціального спрямування враховувати ментальні ознаки українського народу.
3. Перманентне наближення впроваджуваних соціальних нормативів до рівня країн, зіставлених у економічному розвитку з Україною.
4. Стабільне переважання динаміки соціальних нормативів над рівнем інфляції.
5. Обов'язкова звітність громадськості службовими особами органів місцевого самоврядування та визначеними представниками депутатських комісій сільських, селищних рад при підготовці, розробці, затвердженні та виконанні поточних планів розвитку, річного бюджету конкретного адміністративного населеного пункту.
6. Перманентність консультацій між службовими особами органів місцевого самоврядування та визначеними представниками депутатських комісій сільських, селищних рад із органами державної влади, науковими та

навчальними установами, громадськими організаціями по питанням підвищення добробуту мешканців громад.

Використовуючи ці принципи, сформуємо відповідні теоретичні положення.

1. Визначено, що доходи сільського населення формуються, в основному, із двох джерел: особистої діяльності, зокрема заробітної плати, прибутку від комерційної діяльності, відсотків від депозитних вкладень, допомоги від різних знайомих тощо а також від соціальних виплат – пенсій, соціальних допомог, компенсацій, субсидій. Обумовлено, що пріоритетом для осіб працездатного віку мають бути доходи від особистої діяльності, а для малолітніх, неповнолітніх, осіб шкільного віку, малозабезпечених, інвалідів та осіб поважного віку – соціальні виплати.

2. Для забезпечення стабільного доходу особам працездатного віку органи місцевого самоврядування повинні: сприяти розвиткові підприємницької діяльності; формувати задовільне для комерційних структур ринкове середовище для чого необхідно розробляти, затверджувати та реалізовувати програми розвитку громад, зокрема інноваційного спрямування; оптимізувати місцеві податки і платежі.

3. Забезпечувати мешканців громад та комерційні структури належними транспортними мережами, обладнаними зупинками транспорту, електромережами, водним постачанням та водовідведенням та іншими технічними комунікаціями.

4. Органи місцевого самоврядування спільно із обраними депутатами місцевих рад мають забезпечити мешканців сільських територій належними умовами для: дошкільного та шкільного навчання; медичного обслуговування; проведення культурного, спортивного дозвілля; побутового обслуговування.

5. Всі мешканці територіальних громад, спільно із представницькими структурами, комерційними структурами, громадськими організаціями повинні спільно піклуватись про внутрішньо переміщених осіб, людей поважного віку, малозабезпечених, інвалідах, надаючи їм фінансову, матеріальну та моральну підтримку.

Реалізація цих положень є вагомим підґрунтям підвищення цих доходів.

Механізм забезпечення доходів сільського населення

Ґрунтовний аналіз теоретичних конструкцій та прагматики доходів сільського населення дав змогу дійти висновку, що отримання достойних доходів сільським населенням залежить від багаточисельних обставин, зокрема:

чинників впливу в тому числі пов'язаних із військовою, економічною, політичною, соціальною, демографічною, екологічною ситуаціями;

особистості мешканця;

дій державних та місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування;

розташування територіальної громади;

наявність природних умов, зокрема кліматичних, земельних, водних, транспортних;

наявності достатніх для ведення бізнесу виробничих, фінансових, трудових ресурсів тощо.

Для розробки відповідного механізму серед цих обставин з'ясуємо вплив чинників впливу. Щодо чинників впливу, то серед їх розмаїття виберемо для дослідження військовий, як такий, що у найбільшій мірі обумовлює рівень цих доходів. Оцінка прямих фізичних пошкоджень, яка здійснена аналітичною командою Київської школи економіки (KSE) у Проекті «Росія заплатить» KSE Institute спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством економіки та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком України, щодо інфраструктури України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. Ця оцінка враховує також збитки, завдані Україні через підлив країною-агресором Каховської ГЕС 6 червня 2023 року [11].

Згідно інформації Генерального директора асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» Олега Хоменка, агросектор України у 2023 р., за оптимістичними прогнозами, зазнає збитків на суму приблизно \$3 млрд. Він зауважив, що у 2021 році в Україні майже всі культури були прибутковими, зокрема виробництво озимої пшениці приносило прибуток 81 \$/т, ріпаку озимого – 325 \$/т, ячменю ярого – 45 \$/т, соняшнику – 322 \$/т, кукурудзи – 67 \$/т, сої –274 \$/т. У 2023 році всі культури, за винятком сої, збиткові. Виробництво пшениці збиткове на 36 \$/т (станом на жовтень 2023 року), ячменю – 83 \$/т, кукурудзи – 56 \$/т, соняшнику – на 39 \$/т. Соя, якщо взяти оцінки станом на жовтень, приносить 15 \$/т прибутку, а якщо орієнтуватися на наші розрахунки станом на липень, то 93 \$/т. Соя зберігає прибутковість завдяки переробці та попиту на продукти переробки. На жаль, усі інші культури сьогодні аграрії виробляють собі у збиток [41].

Укрінформ, із посиланням на пресреліз Світового банку за результатами оновленої «Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3)», станом на 31 грудня 2023 року, повідомляє, що загальна вартість відбудови та відновлення в Україні у найближчі 10 років становить 486

мільярдів доларів США. Зазначається, що найвищі оцінки витрат на відновлення та реконструкцію знаходяться у житловому будівництві (17% від загальної суми), за ними йдуть транспорт (15%), комерція та промисловість (14%), сільське господарство (12%), енергетика (10%), соціальний захист та засоби існування (9%), та управління вибухонебезпекою (7%). В усіх секторах витрати на прибирання та управління уламками (і знесення, якщо потрібно) сягають майже 11 мільярдів доларів США. За оцінками української влади, лише у 2024 році країні знадобиться близько 15 мільярдів доларів США для невідкладних пріоритетних заходів з відбудови та відновлення як на національному, так і на місцевому рівнях, зокрема на відновлення житла, соціальної інфраструктури та послуг, енергетики та транспорту [23].

З врахуванням впливу цього чинника доходи сільського населення суттєво зменшилися згідно таких аргументів:

загарбницькі дії російських окупантів зумовили значну кількість вимушених переселенців (ВПО), які переїхавши в іншу місцевість витратили можливість власного заробітку, а компенсаційні виплати, зазвичай, не покривають попередніх доходів;

підприємці, які також релокували свій бізнес на інші території України практично не мають можливості відновити свої доходи протягом певного періоду часу;

комерційні структури, які функціонують у місцевостях, які не були під окупацією відчували певне зменшення надходжень по причині втрати традиційних покупців своєї продукції, які могли перебувати до російського вторгнення на територіях, які тепер є окупованими;

окремі сільськогосподарські угіддя, які тепер не перебувають під російською окупацією, але які були тимчасово окуповані протягом 2022-2023 рр., тепер не можуть повністю використовуватись для землеробства або вирощування плодової, ягідної продукції або відгодівлі тварин по причині необхідного тривалого обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів;

окрема частка сільських мешканців або добровільно або за викликом Територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) вирушила на захист суверенітету нашої країни, що до певної міри не сприяє розширеному функціонуванню господарських структурі не наповнює податками бюджети сільських територіальних громад із яких у свою чергу здійснюються соціальні виплати;

окремі мешканці, особливо прифронтових територій, вимушено переселились в інші, менш небезпечні місцевості в Україні, або виїхали за кордон, що також не сприяє отриманню рівня попередніх доходів.

Оцінюючи чисельність ВПО станом на кінець 2023 р., віцепрем'єр, міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук повідомила: «В Україні нараховується 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб, 3,6 млн з них стали переселенцями після 24 лютого 2022 року, них 2,6 млн щомісячно отримують виплати. Майже половина ВПО не отримують передбачених державою виплат через те, що не зверталися по них. 158 тис. осіб втратили право на виплати від держави. «Лєвова» частка цих людей, це ті громадяни України, які виїхали за кордон, живуть там постійно й отримують виплати від держав, де вони проживають» [16].

Вагомою складовою, а саме визначального значення, є особистість мешканця. Саме від віку, статі, сімейного стану, рівня освіти, фізичних можливостей, підприємницького хисту тощо багато в чому залежить дохід. Певну роль у формуванні особистості відіграє держава, але при відносно рівних умовах, які наявні у сільських громадах, «реалізувати себе» для досягнення великих статків вдається не всім.

Важливе значення для рівня доходу сільського населення мають дії державних та місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування. Так, роль держави роль полягає у такому:

- визначення рівня соціальних стандартів, зокрема мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, соціальних допомог;

- своєчасна індексація відповідних соціальних виплат;

- дотації бюджетам сільських територіальних громад на утримання соціальної інфраструктури;

- надання відповідних дотацій сільгоспвиробникам а також переробникам сировини на здійснення господарських робіт;

- допомога жителям сільських місцевостей, які постраждали внаслідок російської агресії;

- інші форми доходів у вигляді окремих грантів, премій, персональних виплат, пільг тощо.

Роль місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування також є вагомою і полягає у такому:

- створення сприятливих умов для ведення бізнесу;

- формування планів та програм поточного та перспективного розвитку із інноваційним пріоритетом;

- забезпечувати реалізацію співпраці із комерційними структурами, громадськими організаціями, науковими та учбовими установами для пошуку напрямів підвищення добробуту;

- формувати умови для залучення інвестицій, зокрема і зарубіжних;

утримувати у належному стані транспортні мережі, заклади соціальної інфраструктури;

ефективно розпоряджатись всім наявним майном та земельними ділянками територіальної громади.

Розташування територіальної громади має також суттєве значення щодо доходів, оскільки визначає природні кліматичні, земельні, локаційні, транспортні, водні та інші можливості для розвитку підприємництва, зокрема індивідуального. Водночас, окремі складові такого розміщення будь-якої територіальної громади можуть бути покращені спільними діями мешканців громади. Розташування територіальної громади обумовлює не лише наявність природних умов, а також відстані до адміністративних центрів, шляхів сполучення, кордонів України із іншими країнами, висоти над рівнем моря тощо.

Наявність достатніх для ведення бізнесу виробничих, фінансових, трудових ресурсів тощо є базою для формування відповідних умов для розвитку підприємницької активності, зокрема щодо індивідуальних товаровиробників.

Ці, а також інші обставини формують підґрунтя для забезпечення рівня доходів. Для подальшого з'ясування динаміки формування цих доходів виконаємо відповідний аналіз (табл.1-3). Принагідно зауважимо, що Державною службою статистики України станом на березень 2024 р. останній період, за який оприлюднено дані, був лише 2021 р. Дані за 2022-2023 рр. можливо отримати тільки вибірково із інших джерел.

Згідно цих даних зробимо такі висновки:

протягом аналізованого періоду сукупні ресурси цих домогосподарств збільшились у 2,14 рази, що загалом є позитивним чинником, оскільки сумарна інфляція споживчих цін за цей же період зросла у 1,65 рази [36];

практично незмінними залишились негрошові доходи, куди включаються: вартість спожитої продукції, отриманої з особистого господарства; пільги та субсидії безготівкові; допомоги від родичів продовольчими товарами;

найбільш нестабільними були негрошові доходи, які щорічно варіювались.

Таблиця 1.

**Динаміка сукупних ресурсів домогосподарств у сільській місцевості за
2016-2021 рр. (у середньому за місяць у розрахунку на одне
домогосподарство, грн)**

Показники	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 до 2016, рази
Грошові доходи	4896,66	6535,59	7929,53	9568,71	10267,03	11889,69	2,53
Негрошові доходи	1225,79	1357,75	1365,59	1315,65	1203,13	1294,71	1,05
Всього загальних доходів	6122,45	7893,34	9295,12	10884,36	11470,16	13184,4	2,15
Всього сукупних ресурсів	6258,37	8064,83	9455,19	11137,11	11651,08	13417,59	2,14

Джерело: [5, с.198; 6, с.232; 7, с. 226].

Зважаючи, що значна частка сукупних ресурсів формується за рахунок грошових доходів, подамо їх структуру розлогіше.

Таблиця 2.

**Динаміка грошових доходів домогосподарств у сільській місцевості за
2016-2021 рр. (у середньому за місяць у розрахунку на одне
домогосподарство, грн)**

Показники	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 до 2016, рази
Оплата праці	1900,81	3178,22	3925,13	5084,24	5314,86	6369,16	4,93
Доходи від підприємництва	286,05	281,68	482,81	536,89	579,18	586,5	2,05
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	506,67	662,72	684,22	817,77	774,15	1057,5	2,09
Пенсії	1251,56	1388,88	1675,97	1813,77	2136,05	2301,73	1,84
Стипендії	13,64	19,86	21,68	21,7	15,79	24,72	1,81
Допомоги, субсидії, пільги	242,94	269,97	227,08	351,27	346,77	402,21	1,66
Грошові доходи рідних	262,96	267,64	329,3	360,98	335,97	409,22	1,56
Всього грошових доходів	4896,66	6535,59	7929,53	9568,71	10267,03	11889,69	2,53

Джерело: [5, с.198; 6, с. 232; 7, с. 226].

Оцінюючи ці дані, зробимо такі висновки:

оплата праці займає у структурі грошових доходів переважаючу частину, коливаючись від 38,8 % у 2016 р. до 53,5 у 2021 р., що є свідченням певної бізнесової активності;

найменшими темпами зростали грошові доходи від рідних, допомоги, субсидії, пільги та стипендії, що переконує у зменшенні ролі соціальних виплат у загальному обсязі грошових виплат;

несприятливим показником залишається рівень пенсій, який у 2021 р. склав 2 301,73 грн у місяць, при мінімальному прожитковому рівні у цьому ж році – 2 393 грн (грудень).

Беручи до уваги, що сільську населення є розшарованим за рівнем доходів, проаналізуємо цю ситуацію (таблиця 3).

Таблиця 3.

Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у сільській місцевості за 2018-2021 рр. (відсотків).

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2021 до 2018
Всі домогосподарства (тис)	4873,6	4844,2	4782,1	4734,1	-139,5
До 3000	22,9	13,9	9,8	6,5	-16,4
3000,1-4000	26,9	22,4	20,0	13,6	-13,3
4000,1-5000	24,2	20,3	23,0	18,4	-5,8
5000,1-6000	26,0	16,6	17,8	18,6	-9,4
6000,1-7000	-	10,4	11,5	14,1	+14,1
7000,1-8000	-	6,5	5,6	7,7	+7,7
8000,1-9000	-	3,9	5,3	7,6	+7,6
9000,1-10000	-	2,6	2,6	5,1	+5,1
Більше 10000	-	3,4	4,6	8,4	+8,4
Середній рівень середньодушових загальних доходів, грн	4283,5	5015,8	5285,8	6075,8	+1762,3
Медіанний рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів, грн	4025,8	4670,2	4868,2	5580,1	+1554,3

Джерело: [5, с. 256; 6, с. 302; 7, с. 293].

Згідно аналізу даних за цей період зробимо такі висновки:

загальна чисельність сільських домогосподарств зменшилась, що обумовлено демографічними тенденціями;

фіксується перманентне зростання доходів, що визначається зростанням економіки та розвитком підприємництва;

доволі значною є частка малозабезпечених домогосподарств у 2021 р. і якщо взяти до уваги, що мінімальна заробітна плата на кінець 2021р. складала

6500 грн, а мінімальна пенсія – 2600 грн, то умовний середньоарифметичний показник складе 4550 грн, а нижче 4000 грн проживало 18,8 % домогосподарств.

Згідно аналізу структура доходів сільських домогосподарств України виявимо позитивні та негативні тенденції у розрізі окремих видів цих доходів.

Позитивними тенденціями є:

перманентне збільшення загальних доходів;

збільшення частки доходів від заробітної плати, доходів від підприємництва;

перевищення темпів зростання сукупних ресурсів домогосподарств у порівнянні із сумарною інфляцією споживчих цін.

Негативними тенденціями є:

низький рівень пенсій, який менший за мінімальний прожитковий рівень;

низький рівень соціальних допомог, який майже не сприяє вирішенню відповідних потреб реципієнтів.

Отже, структура доходів сільських домогосподарств України за аналізовані роки зазнала суттєвих змін під впливом як позитивних так і негативних тенденцій. Зауважимо, що негативні обумовлені низкою суспільних проблем, зокрема юридичного, фінансового, економічного, демографічного тощо змісту.

Беручи до уваги, що станом на березень 2024 р. Державною службою статистики України дані щодо доходів населення, зокрема сільських домогосподарств, оприлюднено лише до 2021 р., із інших джерел подамо інформацію щодо цих доходів, зокрема обставин, які мають безпосередній вплив на їх формування у інші роки. Так, трансферти місцевим бюджетам у 2022 р. подано на рис.1.

Рис.1. - Загальна сума трансфертів місцевим бюджетам за 2022 р.

Джерело : [32].

Оцінюючи цю фінансову підтримку місцевим бюджетам, зокрема і сільським, можливо зробити висновок про суттєву допомогу у перший рік війни, і незважаючи на складність виконання державного бюджету, підтримка територіальних громад посідала визначальне місце.

Міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам перераховано в обсязі 137 млрд грн (78,5 % від передбачених розписом асигнувань), серед яких: базова дотація (16,3 млрд грн) та освітня субвенція (96,6 млрд грн) перераховані повністю. У розпорядженні органів місцевого самоврядування в 2022 р. залишилася реверсна дотація в обсязі 9,3 млрд грн, яку не перераховано до державного бюджету в умовах воєнного часу [32].

За оцінкою Мінагрополітики України та Київської школи економіки, аграрний сектор зазнав суттєвих втрат унаслідок повномасштабної війни РФ проти України, що негативно відобразилось на цих доходах. Подамо їх оцінку: «Загальна сума втрат, завданих сільськогосподарській галузі внаслідок широкомасштабного російського вторгнення в Україну, станом на 15 вересня 2022 р. сягнула 6,6 млрд дол. США. При цьому непрямі втрати у сільському господарстві України через зменшення виробництва, блокаду портів і збільшення виробничих витрат оцінюються у 34,25 млрд дол. США (зокрема у рослинництві через зниження виробництва – 11,2 млрд дол. США; у тваринництві – 348,7 млн дол. США; втрати через скорочення виробництва озимих культур оцінено у 3 млрд дол. США; багаторічних культур – у 322 млн дол. США; втрати внаслідок порушення логістики становлять 18,5 млрд дол. США. Загальна кількість суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, які зазнали збитків внаслідок збройної агресії РФ, становить 2653 од. (площі ріллі зменшилися на 1,9 млн га, багаторічних насаджень – на 9 тис. га). Крім того, територія близько 1 млн га потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів. Значних збитків зазнало рослинництво. Зокрема, втрата обсягів виробництва продукції рослинництва в натуральних величинах 2022 р., порівняно з попереднім роком, становить 35–40 %, що зумовлено скороченням посівних площ (через тимчасову окупацію територій України) і нижчою врожайністю культур, порівняно з попереднім роком. За повідомленням першого заступника міністра аграрної політики та продовольства України Т. Висоцького, окупанти викрали понад 500 тис. т зерна з тимчасово окупованих територій, незаконно вивезли десятки тисяч тонн соняшникової олії, сотні кілограмів овочів. Суттєво постраждала тваринницька галузь. За даними Мінагрополітики, через військові дії втрачено 15–20 % поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці. Найбільше постраждали господарства Чернігівської, Харківської, Сумської,

Київської, Донецької, Луганської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей, де на початку 2022 р. було сконцентровано за всіма категоріями господарств: поголів'я ВРХ – 25,3 %, корів – 25,8 %, свиней – 31,5 %, овець та кіз – 28,2 %, птиці – 24,9 %. Виробництво продукції тваринництва у зазначених областях становило: м'яса – 20 %, молока – 28,7 %, яєць – 44,8 %. На територіях, де велися активні бойові дії, згубного впливу зазнали сільськогосподарські угіддя, якісний стан яких значно погіршився і в майбутньому потребуватиме виділення суттєвих коштів на їх повернення до активного сільськогосподарського вжитку. Значні масштаби воєнного забруднення призведуть до виведення з обробітку на невизначений термін чималих земельних площ, які використовуються для вирощування харчової продукції. Наразі третина українських земель стала зоною ризикового сільського господарства» [2].

З'ясуємо відповідну ситуацію у 2023 р. Виконання місцевих бюджетів подано у табл. 4.

Таблиця 4.

Виконання місцевих бюджетів у 2022- 2023 рр. (млрд грн)

Показники	Місцеві бюджети			
	факт 2022 р.	факт 2023 р.	відхилення	
			млрд грн	темп росту,%
Доходи	408,9	423,3	+14,4	3,5
Видатки	338,2	426,5	+88,3	26,1
Надання кредитів	1,3	0,8	-0,5	-
Повернення кредитів	0,4	9,4	+9,0	-
Результат	+70,4	-3,2	-	-

Джерело : розраховано за [12].

У січні - грудні 2023 року перераховано із державного бюджету трансфертів місцевим бюджетам у сумі 177,4 млрд грн, з яких:

освітня субвенція становила 90,7 млрд грн;

базова дотація для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – 29 млрд грн;

субвенція на реалізацію проєктів, спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії – 3,4 млрд грн;

субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг – 16 млрд гривень [12].

Зважаючи на таку ситуацію, рівень доходів сільського населення суттєво знизився, про що інформують фахівці Фінансового клубу, використовуючи дані

ООН: «65% домогосподарств повідомили про зниження доходів з лютого 2022 року; частка сімей, для яких основним джерелом доходу є оплачувана робота, зменшилася з 67 до 53%. Найнижчий рівень доходів, мають ВПО, особи з інвалідністю та люди похилого віку. При цьому 45% населення України належить щонайменше до однієї вразливої групи. Водночас 44% домогосподарств, не можуть дозволити собі найнеобхідніше, частка домогосподарств з недостатнім споживанням продуктів харчування зросла до третини. 43% домогосподарств повідомили, що обмежують порції, беруть продукти в борг та/або споживають дешевші продукти. Хоч рівень життя та доступ до базових послуг стабілізувався після перших місяців повномасштабної війни, взимку 2022-2023 рр. умови життя українців погіршилися через проблеми у наданні комунальних послуг по всій країні. Галузі охорони здоров'я та освіти зазнали аналогічного впливу. Крім цього, 22% домогосподарств витратили понад чверть свого щомісячного доходу на охорону здоров'я, а 11% молоді зазначили, що не мають доступу до якісної освіти. Також 3,6 мільйона людей наражаються на ризик гендерно-зумовленого насильства; 55% жінок не почуваються безпечно у повсякденному житті; 23% жінок повідомили, що витрачають 50 годин на тиждень на виконання домашніх обов'язків» [9].

Беручи до уваги ситуацію із доходами сільського населення, яку було висвітлено, розробимо відповідний механізм. Зауважимо, що певні спроби розробки такого механізму наявні у відкритому доступі у фаховій літературі. Так, подібний механізм запропонували Л. Чорнобай та І. Мушеник, де зазначили, що основою заходів, спрямованих на зростання рівня життя сільського населення, є економічний розвиток сільських територій, перехід села від його аграрної концепції до більш диверсифікованої, яка передбачає стимулювання розвитку інших сфер людської діяльності [42].

Використовуючи висвітлену інформаційну базу щодо цих доходів розробимо відповідний механізм із таких складових.

1. Використання теоретичного забезпечення.

Беручи до уваги, що окремі теоретичні конструкції висвітлено у попередньому підрозділі, акцентуємо увагу лише на основному підході, яким вибрано системний. Саме системний підхід дає змогу комплексно досліджувати явища, процеси, об'єкти соціального змісту і тому є найбільш придатним у цьому випадку. Системний підхід має власний інструментарій дослідження, який буде використано.

2. Нормативно-правова база.

Крім традиційних нормативних актів, які регламентують, доходи сільського населення, зокрема Бюджетний та Податковий кодекси, Закон

України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших, в тому числі рішень та розпоряджень Кабінету Міністрів України та відповідних міністерств, протягом останніх років затверджено необхідні нормативно-правові акти. Так, у Концепції розвитку сільських територій до 2025 р. передбачено: «...підвищення якості життя сільського населення шляхом:

забезпечення доступності громадян до соціальних послуг, упровадження гарантованих державою соціальних стандартів;

створення та забезпечення стимулів та належних умов для роботи і проживання на селі молодих фахівців у галузі сільського господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, житлово-комунального та побутового обслуговування (будівництво нового житла, закладів охорони здоров'я, культури та освіти, фізичної культури і спорту);

будівництва сучасної транспортної інфраструктури та розвитку телекомунікацій (фіксованого зв'язку, цифрового стільникового радіозв'язку, Інтернету), у тому числі з урахуванням потреб екстреної медичної допомоги;

надання державної підтримки для розвитку комунального господарства та індивідуального житлового будівництва на селі;

відновлення та удосконалення інженерних мереж та забезпечення розвитку соціальної інфраструктури;

розвитку мережі закладів медичної допомоги, пунктів базування бригад екстреної медичної допомоги, підвищення якості та доступності медичної допомоги, підвищення рівня медичного обслуговування» [31].

Зважаючи на нові реалії, Кабінетом Міністрів України підготовлено новий проєкт Розпорядження «Про схвалення концепції сільського розвитку до 2030 року». Концепція сільського розвитку до 2030 року спрямовується на:

«...забезпечення розвитку соціально необхідної, конкурентоспроможної, та екологічно безпечної для населення економіки сільського господарства;

підвищення рівня якості життя сільського населення, передусім соціально-вразливих його верств – дітей, інвалідів та осіб похилого віку, скорегованого передусім на базовий (місцевий) рівень розвитку самоврядування із такими

очікуваними результатами:

збільшення і стабілізація зайнятості в сільській місцевості на рівні 70%;

частка неформально зайнятого сільського населення у загальній чисельності зайнятих в сільській місцевості не більше 10%;

щорічне зростання доходів сільських домогосподарств на рівні не менше рівня інфляції;

збільшення частки оплати праці та доходів від підприємницької діяльності у структурі грошових доходів сільських домогосподарств до 80 %» [32].

У зв'язку із процесами, які обумовлюють євроінтеграційний рух, будуть пропонуватись інші документи, які необхідно враховувати.

Ця складова ж визначальною у пропонованому механізмі, оскільки визначає «правила гри», які є основою підвищення цих доходів.

3. Формування умов.

Мають бути забезпечені необхідні умови політичного, економічного, безпекового, соціального, земельного, інвестиційного змісту. Згідно системного підходу, вони повинні бути сформовані у зіставленому вимірі часу

4. Програми розвитку сільської громади. У цих програмах має бути наявний розділ присвячений забезпеченню добробуту мешканців громади. Також для певних визначених громад є чинною до 2027 р. Постанова КМУ від 18.07.2023 р. «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад», де зокрема передбачено: «Виконання плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад здійснюється шляхом проведення заходів та реалізації проєктів регіонального (місцевого) розвитку на відповідних територіях» [30].

5. Взаємодія виконавчих органів сільської територіальної громади із іншими місцевими органами влади, бізнесовими структурами, громадськими організаціями, науковими та навчальними установами для пошуку напрямів підвищення цих доходів.

6. Звітність посадових осіб управління територіальною громадою і постійний контроль за виконанням рішень громадськими організаціями. Незважаючи на задекларованість цієї складової у низці нормативно-правових актах, поки що не у всіх громадах це реалізується належним чином.

Використання запропонованого механізму має сприяти збільшенню цих доходів.

Оцінюючи виконане дослідження зробимо такі висновки.

Доходи населення є основною складовою добробуту, тому у всіх країнах уряди та парламенти намагаються всебічно підтримувати рівень доходів на прийнятливому рівні. Щодо України, то більше ніж за тридцять років незалежності так і не вдалось досягти хоча б рівня середніх за розвитком європейських країн і тепер їх середньостатистичний рівень є одним із найнижчих у Європі, тому одним із актуальних стратегічних національних завдань буде його підвищення. У цьому контексті це завдання ускладнюється війною в Україні, російською окупацією частини території, виїздом частини

українських громадян за її межі, проте необхідно, зважаючи на євроінтеграційний вектор суспільного розвитку, здійснювати пошук сприйнятливих напрямів. Сільська місцевість має свою специфіку розвитку, тому при формуванні відповідного механізму це потрібно враховувати.

Список використаних джерел

1. Агийон Ф., Джеффри У. *Економічний рост, нерівність і глобалізація: теорія, історія і політична практика* / пер. з англ. Юлії Набатової. Москва. Издательський дом «Дело» РАНХиГС, 2015. 288 с.
2. *Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік*. Національний інститут стратегічних досліджень. 10.03.23. URL: <http://surl.li/toojd>.
3. Аджемоглу Д. Робінсон Д. *Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності* / пер. з англ. Олександра Дем'янчука. 2-ге вид., випр. Київ. Наш формат, 2017. 440 с.
4. Андрущенко В. *Фінансова думка заходу в ХХ столітті. Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів*. Тернопільська академія народного господарства. Львів. Каменярь, 2000. 306 с.
5. *Витрати і ресурси домогосподарств України у 2017 р. Статистичний збірник. Частина 1. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск І. І. Осипова. Київ, 2018. 380 с.*
6. *Витрати і ресурси домогосподарств України у 2019 р. Статистичний збірник. Частина 1. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск І. І. Осипова. Київ, 2020. 450 с.*
7. *Витрати і ресурси домогосподарств України у 2021 р. Статистичний збірник. Частина 1. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск А. В. Солон. Київ, 2022. 433 с.*
8. Грушевський М. С. *На порозі нової України: гадки і мрії*. Київ: Друк. акц. т-ва «Петро Барський у Києві», 1918. 120 с.
9. *Доходи 65% українських домогосподарств знизилися з початку війни*. Фінансовий клуб. 20 червня 2023. URL: <http://surl.li/toojl>
10. Драгоманов М. П. *Чудацькі думки про українську національну справу* / передм. І. Я. Франка, післямова М. К. Залізняка, Відень. Наклад і друк партійної друкарні, 1915. 121 с.
11. *Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року*. Kyiv. School of Economics. 12 Лютого 2024. URL: <http://surl.li/toojq>
12. *Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень – грудень 2022-2023 років. (за даними місячного звіту Державної казначейської служби України від 25.01.2024)*. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/2>.
13. Колот А. М., Герасименко О. О. *Соціальна нерівність доходів: глобальний*

вимір. *Економічна теорія*. 2017. № 4. С. 76-107.

14. Колядич О. І. *Зміни в жорсткому ядрі теорії добробуту на початку XXI ст. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку* : зб. матеріалів Всеукраїнського круглого столу (Київ, 10 листопада 2016 р.) Київ, 2016. С. 88-94.

15. Копиленко О. *Держава і право України. 1917-1920*. К.: Либідь, 1997. 205 с.

16. Кузьмич Олена. *Стало відомо, скільки в Україні переселенців*. ТСН. 12.11.23 URL: <https://tsn.ua/politika/stalo-vidomo-skilki-v-ukrayini-pereselenciv-2448718.html>

17. Лібанова Е. М. *Надмірна соціально неприйнятна нерівність: головний виклик для українського суспільства*. Вісник Національної академії наук України. 2017, Випуск 5. С.22-25.

18. Лукінов І. І. *Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя)*. НАН України, Ін-т економіки. Київ, 1997. 455 с.

19. Лукінов І. І. *Про національну доктрину економічних трансформацій в Україні*. Вісник Тернопільської академії народного господарства. Тернопіль : Економічна думка, 2001. Ч. I. С. 6-12.

20. Лютий І., Моташко Т. *Доходи населення та їх роль у формуванні фінансових ресурсів держави*. Світ фінансів. 2011, № 2 С. 59-65.

21. Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П'єр Філіп. *Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / пер. з фр. Є. Марічева*. Київ. Вид. дім «КМ Академія», 2005. 302 с.

22. *Мінфін у грудні забезпечив перерахування з держбюджету 14,4 млрд грн трансфертів до місцевих бюджетів*. Мінфін. 10 Січня 2023. URL: <http://surl.li/toojz>

23. *На відбудову України у наступні 10 років знадобиться 486 млрд доларів, – Світовий банк*. LB.ua. 15 лютого 2024, URL: https://lb.ua/society/2024/02/15/598576_vidbudovu_ukraini_nastupni_10.html.

24. Небава М. І. *Теорія макроекономіки / навч. посібник*. Електрон. зміст. Київ. Слово, 2003. 536 с.

25. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І., *Українська національна наукова школа фінансів: теоретико-методологічні підходи*. Фінанси України. 2015. № 9. С.19-44.

26. Патица Н. І., Нартюк О. В., *Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні*. Економіка АПК. 2020, № 9. С. 42-52. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>.

27. Пітюлич М., Кудак К., Йолтуховська О. *Соціально-економічна оцінка впливу сільського туризму на зайнятість та доходи населення Закарпатської області*. Економіка та суспільство, 2021. № 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-41>.

28. Поплавська О. М., Шевчук О. В. *Якість життя сільського населення: проблеми, перспективи покращення*. Економічний простір. № 159, 2020. С.141-146. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-29>.

-
29. Попович О. В. Діденко Н. Ю. Тлумачення економічної сутності категорії «дохід». *Економіка і суспільство*. 2016, Випуск № 7. С. 975-978.
30. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад. *Постанова КМУ від 18.07.2023 р. № 731*. URL: <https://document.vobu.ua/doc/20521>
31. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій. *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р*. URL: <https://www.kmi.gov.ua/npras/248515797>.
32. Про схвалення концепції сільського розвитку до 2030 року. *Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України*. URL: <http://surl.li/tookb>
33. Радіонов Ю. Д. Інституціональна теорія як інструмент дослідження бюджету. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 14. С. 36-41.
34. Римаренко Ю. І. *Національний розвій України: проблеми, перспективи*. Київ. Юрінком, 1995. 272 с.
35. *Статистичний щорічник України за 2022 рік*. Державна служба статистики України. За редакцією І. Є. Вернера. Київ, 2023. 387 с.
36. Таблиця індексів інфляції за 2012-2024 рр. *Бухгалтер*. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/norma-robochogo-chasu/tablititsya-indeksiv-inflyatsiyi/>.
37. Тарасов І. *Очерки науки фінансового права*. Ярославль. Тип. губерн. правления, 1883. 342 с.
38. Федосов В. М., Юхименко П. І. *Українська фінансова наука: тенеза, еволюція, ренесанс*. *Фінанси України*, 2012. № 3. С.3-30.
39. Фоміна О. О., Гоголева Н. Ф. *Нерівність доходів населення в Україні: особливості економічної поведінки домогосподарств*. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. Випуск 42. С. 5-11.
40. Франко І. *Отвертий лист до гал. української молодіжи*. *Літературно-науковий вісник*, Львів. 1905, т. 30, ч. II, с.11 - 19.
41. Хоменко Олег. *Збитки агросектору України сягають мінімум \$3 млрд*. *AgroPortal*. 29 грудня 2023, URL: <http://surl.li/tookm>
42. Чорнобай Л. М., Мушеник І. М. *Удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання рівня життя сільського населення в умовах децентралізації*. *Modern Economics*. 2020. № 23. С. 220-226.
43. Шевченко Т. Г. *Кобзар*. Донецьк. ТОВ ВКФ. БАО, 2008. 480 с.
44. Giovanni Mauro. *Dinamiche urbane e città post-socialiste: monitoraggio mediante telerilevamento Casi di studio*. *Studi Monografici*. Copyright Edizioni Università di Trieste, 2016. Trieste 216 p.
45. Sierdjan Koster, Aleid E. Brouwer & Eveline S. van Leeuwen. *Diversity as the key to success? Urban and rural employment dynamics in the Netherlands*. *Regional Studies*. 2020. Vol. 54. № 9. pp. 1187-1199.
46. *The WID. World Project and the Measurement of Economic Inequality. Part I*. URL: <https://wir2018.wid.world/part-1.html>.